

REGINA KOŽENIAUSKIENĖ
Vilniaus universitetas

INTERTEKSTUALUMAS: REFERENCIJA, TARIAMAS DIALOGAS IR KITOS STILISTINĖS RAIŠKOS PRIEMONĖS

Intertekstualumas – tai autoriaus ir svetimio teksto sąveika, jų dialogas, ir tam tikra tekstų skaitymo teorija, siūlanti savo analizės / interpretacijos priemonių rinkinį (žr. Melnikova 2003, 5–6). Kalbant apie svetimą tekstą, būtina prisiminti citatos apibrėžimą. „Citata – tai kabutėmis įforminama monologinio tipo autorinė kalba, kurią sudaro kieno nors kito atskiri žodžiai, mintys, kito asmens sukurto teksto ištrauka su nurodomu tos svetimios kalbos autoriumi“ (Labutis 2002, 359). Tačiau šis apibrėžimas tinka tik grynosioms citatoms. Straipsnyje aptariami intertekstualumo reiškiniai apima ne tik grynąsias citatas, arba tiesioginį citavimą (jų rasta mažiausiai), bet ir tokias citavimo formas, kai į savo tekstą autorius įterpia kito teksto fragmentų be kabučių, visai nenurodydamas autoriaus ar apskritai šaltinio. Tai taip pat tokios citavimo formos, kaip žodis ar pasakymas svetima kalba, aliuzija į liaudies dainą, į Šventąjį Raštą, žinomo posakio užuomina, tariamas dialogas, atnaujinta sentencija ir pan.

Kiekviena citata, atsidūrusi svetimame tekste, perkelta į kitą vietą, pasakyta kitoku laiku, kitomis aplinkybėmis, šiek tiek keičiasi, dažniausiai keičiasi ir jos stilistinė funkcija. Kaip sako M. Bachtinas, citata „niekada negali pasikartoti..., nes pritaikoma prie teksto autoriaus nuostatos, todėl vienaip ar kitaip modifikuojama“ (Bachtin, 1976, 129). Citata visuomet yra tik maža kito teksto dalis, įterpta į svetimio teksto visumą. „Tarp citatos ir jos autoriaus susiklosto sudėtingi santykiai, grindžiami dalies ir visumos derme (Bitinienė, 2005, 69).

Pasirinktas tyrimo šaltinis – V. Kudirkos tekstai (dauguma – publicistinio, tik vienas kitas pavyzdys meninio stiliaus), kuriuose randama daugeriopų intertekstualumo raiškos priemonių. Kudirkos tekstai yra heterogeniški, turintys kito autoriaus žodžių, nevienalyčiai, užmezgantys dialogą, jiems būdinga turtinga polifonija. Straipsnio tikslas – parodyti V. Kudirkos intertekstualumo formų įvairovę ir jų stilistines funkcijas. Straipsnyje aptariamos dažniausiai V. Kudirkos tekstuose pasitaikančios intertekstualumo formos:

- I. Tiesioginis citavimas.
- II. Netiesioginis citavimas.
- III. Atnaujintoji frazeologija.
- IV. Tariamas dialogas.
- V. Referencija.

Tiesioginis citavimas

Tiesioginis citavimas – tai tradicinės grynosios citatos, kitaip tariant, pažodinė tiksli kito autoriaus ištrauka, dažnai cituojama net ir be pavardės, žinomas svetimas posakis, tikslus liaudies dainos posmelis. Žodžiai pakartojami pažodžiui, nieko nekeičiant, dažniausiai skiriama kabutėmis arba tipografiškai kitu šriftu (dažniausiai kursyvu, retinant) ar pan.

Įdomu tai, kad „tradicinė citata visada bus intertekstinė citata: kai tekste pasirodo išskiriamas autoriaus *svetimas* žodis, jis bet kuriuo atveju (netgi tada, kai pavartotas siekiant sėkmingai pratęsti kalbinę veiklą, t.y. atrodytų, išlaikyti pasakojimo linijiskumą) yra kitos sistemos ženklas ir galbūt mažiau, bet vis tiek suardo pasakojimo linijinę sklaidą“ (Melnikova 2003, 42).

Kalbant apie intertekstualumą, tiesioginio citavimo ir tiesioginės kalbos funkcijos visiškai susilieja ir jų nė nereikia skirti. Straipsnyje į abu citavimo atvejus žiūrima tuo pačiu aspektu: tai svetimio teksto įtraukimas į autoriaus tekstą, kuris „perteikia tipografinį tekstų heterogeniškumą“ (Leonavičienė 2005, 15). Heterogeniškumas suprantamas kaip be kurie kito kalbėtojo tiesioginės kalbos elementai (dažniausiai autoriui nebūdinga leksika), įterpti į autoriaus tekstą. Prie šio citavimo būdo reikia pridurti, kad kalbininkai pripažįsta, jog citatas „ne visuomet lengva skirti nuo kabutėmis įforminamos tiesioginės kalbos“ (Labutis 2002, 360). Dėl išorinio tiesioginio citavimo

ir tiesioginės kalbos panašumo jas sieja išvien ir tekstų heterogeniškumo tyrėjai (žr. Leonavičienė, ten pat).

Vienas iš tipiškiausių tiesioginio citavimo pavyzdžių yra įterpti svetimo kalbėtojo ar rašytojo žodžiai.

Jiems aišku, kad nedaug žmogus gali suprasti ir pasimokinti iš pamokslo, sumazgyto iš tokio mutinio: „...nevdenčnas narode! Tu be jokios pilnasties klausai pamokslų ir neuvažoji išvirožijimo bažnyčios, kaip pavinnas sluga Dievo, žeby...“ Šia citata autorius nori pailustruoti užterštos kalbos pavyzdį ir toliau rašo: Aišku, kad žmogelis, radęs maldaknygėse „*Aktai strielisti*“ arba kalbėdamas klasiškai verstą karunką „*Kas nor Panai Marijai služyt ir jos asblyou mielasninku but*“, nesupranta, nė ką skaito, nė ką kalba (Tėvynės varpai, 1892, nr. 4–5).

Kudirkos straipsniai išvalgiai sąmojingi, jo kalba kupina liaudiškos frazeologijos, mažybinių žodžių, su ryškiu suvalkietiškos tarmės atspalviu. „O jau nė apie kokį patologišką smegenų stovį, apie „idiotizmą“, aš nemaniau. Na, nudardėjai, Tamista, nudardėjai į pakalnę... su ratukais, su mažiukais, su šyovukais kumelukais...“, – žinomu frazeologiniu pasakymu gėdija Vincas „Varpe“ nusišnekantį autorių, pasirašiusį S. M., kurio kalbos jam primena „Mikės Žiogo sapną“ (Tėvynės varpai, 1894, nr. 4).

„Pirtis jaują vainoja, o abidvi suodės, – pamislijau sau, perskaitęs užmetinėjimą vieno melagiaus kitam ir nežinodamas, kuriam iš jųdviejų tikėti“. (Tėvynės varpai, 1889, nr. 10). Taiklia patarle stilistiškai sustiprindamas argumentus, V. Kudirka apibūdina du meluojančius rašeivas.

Ne vieną straipsnį „Varpui“ V. Kudirka pradeda vaikystės dienomis girdėtų dainų posmeliu. Cituojami dainos žodžiai, plėtojami į platesnį kontekstą, jam tampa įvadine mintimi, viso straipsnio paskata.

„Vargas šakoja, vargas lapoja, vargai vartuose žydi, – sako lietuviška senovės daina. Daug vargo lietuviai yra matę, bet šiandien atsimainė gadynė, atsimainė ir vargų paveikslas“ (R, II, p. 637).

Žodžiai ar posakiai svetima kalba taip pat priklauso tiesioginiam citavimui. Tokie pasakymai svetima kalba (jų V. Kudirkos raštuose itin gausu) kuria aiškius intertekstinius ryšius, padeda paremti ir sustiprinti argumentus. Daugiausia cituojama lotyniškų posakių.

„Visi, kiek girdėjau, skelbia tą atsitikimą taip, kaip čia paduotas, ir neatsirado nei vieno priešingo balso. *Vox populi, vox Dei*[1]. Vienok antrąkart sakau, kad nenoriu tikėti tam ir turiu viltį...“ (Tėvynės varpai, 1889, nr. 8).

„Girdime nuolat išmetinėjimus, kad jauni lietuviai veda lenkes, maskalkas, vokietaites, bet...*audiatur et altera pars!*“[2] (Tėvynės varpai, 1891, nr. 2).

Žinomų lotyniškų posakių, pažodžiui cituojamų Vergilijaus, Senekos, Terencijaus, Diogeno minčių V. Kudirkos publicistikoje kelios dešimtys.

Tekstuose pasitaiko keletas plačiai vartojamų prancūziškų posakių:

Aukščiausios gi valdžios, įtikėję aniems „spekulantams“, džiaugiasi, kad taip patinka visiems savo padonams...na, ir *finita la commedia*[3] (Tėvynės varpai, 1891, nr. 4).

Tamista myli lietuvaites kaipo *chevalier charmant*[4], pleškini joms tik komplimentus ir šauki: tegyvuoja, tegyvuoja! (Tėvynės varpai, 1894, nr. 3).

Gana gausiai V. Kudirkos įterpta rusiškų žodžių ar pasakymų, jie stilistiškai konotuoti jau vien dėl to, kad svetimi, atgamina ir priartina caro režimo epochą, kuria atitinkamą kontekstą: „Vaikas išpleškino viską *po imeni, otčestvou, činu i ordenam*“[5]...

Satyroje „Viršininkai“ V. Kudirka rašo:

Vakanalij Vziatkovič Kruglodurov, eidamas per tiltą ir dairydamsis į visas puses, užtėmijo prie tilto lentutę su parašu, visai jam nesuprantamu.

- Kas čia parašyta? – klausia pasišaukęs zemskį.
- Tai, *važe vysokoblagorodije*[6], parašyta lietuviškai „žingine“, kad žmonės per tiltą greit nevažiuotų. Mūsųškai bus „šagom“.
- Lietuviškai? Kas tai? Žiūrėk, kad šiandien vieton šito parašo būt maskoliškas! Čia ne Lietuva, čia Maskolija.
- Klausau, *važe vysokoblagorodije*.

Kai jau nauja lentutė buvo prikalta, viršininkas su didžiu švelnumu kreipėsi prie moteriškių:

- *Šagom, mesdames, šagom!*[7] Ir tas du kartus pakartotas rusiškas žodis *šagom!*, taikomas kareiviams arba tik važiuojant su arkliais, su įterptu prancūzišku kreipiniu į damas, kuria komišką stilistinį efektą, atlieka ironizavimo funkciją, parodo visišką caro valdininko bukumą, kvailumą (iš čia: Kruglodurov[8]).

„Gubernatorius parsigabeno iš Varnių 300 laukinių Europos žmonių, vadinamų kazokais, ir su pagelba *priviol v ispolnenije Visočaišeje povolenije*[9] (išpildė Aukščiausią paliepimą)“ (Tėvynės varpai, 1894, nr. 2).

V. Kudirkos raštuose gana gausu ir lenkiškų citatų.

Tarpu mūs buvo Basanavičius, mokintinis iš vyriausios kliasos. Bevažiuojant jis atsiliepia: „*Panowie, zaśpiewajmy!*“[10] (Tėvynės varpai, 1893, nr. 2).

Su tuo pasakymu negal susilyginti nė antrašas ant vienos lenkų knygos: „*Wszystkim zmudzynom, którzy się jeszcze polakami czują*“[11]. Nors negalima pasakyt, kad ir šis antrašas nebūtų smagus ir be persitikrinimo. (Tėvynės varpai, 1894, nr. 7).

Be minėtų lotyniškų, prancūziškų, rusiškų, lenkiškų pasakymų, autorius dar tiesiogiai cituoja graikiškų, žydiškų, vokiškų, itališkų žodžių ar pasakymų.

Dėl įvairių kalbų mišinio V. Kudirkos tekstai kartais daro makaroninės kalbos įspūdį, panašų, kaip šis verstinis eilėraštis:

Tvardauskas prie durų nėrė

Ant tokio *dictum acerbum*[12].

Velnias jį už skverno stvėrė:

- Kur tavo *nobile verbum*[13]
- „Na, dabar tai pasidarė!“
- Taip Tvardauskas pats sau tarė. (eil. Ponia Tvardauskienė)

Tiesioginis citavimas V. Kudirkos raštuose atlieka daugiopą funkciją – ir konstatuoja, ir argumentuoja, ir vertina, ir iliustruoja, ir kuria vaizdą, veikia gyvai, estetiškai.

Netiesioginis citavimas

Netiesioginis citavimas – tai laisvas kito autoriaus minties perfravimas, perpasakojimas, neiškreipiant jos turinio, gali būti cituojama tik maždaug taip, netiksliai, iš atminties, taigi gali būti žinomo posakio, dainos, pasakos nepažodinis variantas, dažnai rašoma be kabučių, neretinant, nė neišskiriant kaip nors poligrafiškai.

Lietuvių liaudies pasakos motyvu V. Kudirka svarsto, „ar sulauktum kada nors atsakymą nuo lietuvių, gyvenančių *už plačių jūrių, už aukštų kalnų?*“ (Tėvynės varpai, 1889, nr. 9).

Ne viename tekste autorius žaidžia laisvomis liaudies dainų interpretacijomis: „Kalnėlius nustovėjau, tvoreles nurymojau“, belaukdamas nr. 7 „Varpo“ (Tėvynės varpai, 1894, nr. 9).

Vai aš parinkčiau žinių žinelių tris devynias saujeles...jeigu būt iš kur. Skraidyti po margą svieta man nepritinka. Mūs pačių gyvenimas tekabai siaura srove – ne kiek sužvejosi žinių... (Tėvynės varpai, 1899, nr. 1).

O štai netiesioginis liaudiškos polkutės pavadinimo citavimas, tiksliau tik jos sutrumpintas netikslus pavadinimas: „...krutame, krutame jau dešimt metų, nuo seniai jau dainuojame, renkame dainų gaidas, „padarome ant skripkos per virvutę“[14], kits ir ant „levikartų“ pabarškiname, o tik ikiol nesulaukėme savo Mocarto! (Tėvynės varpai, 1893, nr. 8).

Netiesioginis citavimas dažnai tik girdėto, autoriaus laisvai perfrazuoto teksto aliuzija, dažniausiai susijęs su stilistinėmis konstatavimo ir estetinė funkcijomis.

Atnaujintoji frazeologija

V. Kudirka ne tik gausiai vartoja žinomus posakius, bet ir kūrybiškai juos perkuria. Du būdai tokio perkūrimo: pirma, kai žodžiai kiti, o mintis nesikeičia, t.y. plačiai žinomas posakis vartojamas ta pačia reikšme, tik kitais žodžiais. Tai okazinė posakių vartosena. Antra, kai žodžiai tie patys, o mintis pasikeičia.

Jeigu, abelnai žiūrint, daugume nelaimių gyvenimo žmonių pridera atsiminti *cherchez le femme* [15], tai daugume nelaimių gyvenime mūsų žmonių reikia atminti: *cherchez le juif*[16] (Tėvynės varpai, 1890, nr. 4).

Dabar retai kur terasi margintoją, o ant margučių tankiai užtinki tokius marginius, kaip štai monstancija, kielikas, kryžius ir kartais žodis *Amen*. Pažiūrėjęs į tokį margutį, tuoj numanai, kas margintojai rūpi... *Tempora mutantur et margučiai in illis*[17] (Tėvynės varpai, 1895, nr. 5).

Tada pilkasis gendrolius (Kruglodurov buvo apsvilkęs su balta mandiera, tik labai sujuodusia) sustabdė arklį, iškilmingai apsižvalgė aplinkui ir nusišluostė prakaitą nuo išrasojusios kaktos. *Venit, vidit, vicit* [18]. Žydpilės istorija da buvo neturėjusi pažyminto taip garsaus didžiadarbio („Viršininkai“).

Piktindamasis lietuvių tingumu, tuo, kad nerašo straipsnių „Varpo“ laikraščiu, V. Kudirka ironizuoja: „Jeigu – manau sau – pailsta tie, kurie pasirodo su straipsniu į keletą mėnesių syki, o ne tie, kurie paveisia vieną straipsnį į pusantrų metų arba da ilgesniais tarpais – jeigu toki pailsta, tai aš, kuris nuo 1 iki 6 nr. šių metų rašau po straipsnį kas mėnesį, ne tik galėjau, bet turėjau pailst, nes *lithuanus sum, lithuanici nihil a me alienum puto*[19]. Ko gero, gali žmogus patrūkt...“ (Tėvynės varpai, 1895, nr. 6). V. Kudirka čia perfrazuoja žinomą romėnų autoriaus Terencijaus posakį „Esu žmogus, ir nieko, kas žmogiška, nelaikau sau svetima“.

Kitame straipsnyje autorius perfrazuoja kitą žinomą posakį. Iš *žmogus žmogui – vilkas į lietuvis lietuviui – vilkas*. „Tai dirbk, žmogau! Vienyk lietuvius, gink juos ir jų kalbą nuo skriaudimo svetimų, jeigu *lituanus lituano lupus!* [20]“ (Tėvynės varpai, 1890, nr. 4).

„Tamista nepyk už mano žodį, kad tas viskas taip lengvai ir taip greit gali atsitikt tikrai fantazijoje žmonių, apimtų liga, vadinama *delirium seinense*[21], – tai tik Seinai tokius stebuklus taip ūmai atlieka“ (Tėvynės varpai, 1895, nr. 3).

Liūdna ir širdį skauda, žinant, kiek turi kęst nekaltai skriaudžiami broliai [...] Jeigu rymiečiai sakydavo: *dulce pro patria mori*[22], tai mums pritinka pasigirt nors: *saldu už tėvynę nukęst* (Tėvynės varpai, 1895, nr. 12).

Atnaujintoji frazeologija V. Kudirkos raštuose dažniausiai atlieka stilistinę ironizavimo funkciją, kartais (kaip paskutiniajame pavyzdyje) ir – analogijos, pavyzdžio bei vertinamąją funkcijas.

Tariamasis dialogas

Intertekstualumas susijęs su dialogiškais kalbančiojo ir adresato santykiais monologinėje kalboje. Dialogiški santykiai persmelkia kalbą visuose jos vartosenos lygmenyse, kalba yra dialogiškai orientuota į klausytojus (skaitytojus) ir kalbėtojas ne tik tikrajame dialoge, bet ir monologinėje kalboje „įsitraukia į dialogiškus santykius su kitais žodžio vartotojais, su suvokiančiaisiais“ (B a c h t i n 1975, 89–90).

Ko tvirtinot mums nuolat: *mokslas reikalingas*
Mokslas jūs sunkiam vargui vaistas stebuklingas?
 Ko žodeliais gražiausiai mus gundėt kas sykis:
Tamsuoli, eik prie knygos, tamsuoli, mokykis?

Ir, ištiesę prie jūsų mūsų rankas pūslėtas,
 Tarėme: „*Kur tas mokslas, jūsų pažadėtas?*“
Duokite mums jį, broliai, mes trokštame jojo!“
 (eil. „Lietuvos šviesuoliams“)

Tariamą dialogą sustiprina retorikos teorijoje žinomos kontaktą su klausytojais palaikančios figūros (vok. *Figuren der Publikumszugewandtheit*): retorinis klausimas, retorinis sušukimas, retorinis kreipinys (žr. Koženiauskienė, 2005, p. 332–345). Jų gausu cituotuose pavyzdžiuose.

O štai dar viena ištrauka iš publicistikos (Tėvynės varpai, 1889, nr. 12):
Tai gerai, labai gerai! – sušuksite.

Negerai, labai negerai! – atsakysiu.

Susidaro įspūdis, kad kalbėtojas atkartoja girdėtą pokalbį – praeityje pasakytus kieno nors žodžius (repliką stimulą) ir savo žodžius (repliką reakciją). Replika stimulus ir replika reakcija jungia pasakymus į dialogą:

„Aš nemoku rašyt“, – sako. Brolau! kaipgi tave, nemokantį rašyt, išleido iš gimnazijos ar iš kitos mokyklos, kurią pabaigėi? Sakyk: „nenoriu rašyt“, tai būsi teisingesnis.

„Aš neturiu ūpo“, – sako kitas. Brolau! ar tu lauki ūpo, pildydamas ir kitas pareigas, kurios tau rūpi? Sakyk: „man nerūpi rašyt“, tai būsi teisingesnis. („Tėvynės varpai“, 1896 nr. 1).

Tiriamas dialogas kuriamas **prozopopėjos** figūra, kai kalbėtojas susitapatina su pramanytu asmeniu, personifikuota būtybe ar realiu asmeniu ir prabyla vietoj jų. Dialoginis prozopopėjos tekstas visada yra svetimo, pramanyto, teksto įtraukimas: tas intertekstas gali būti slapti svarstymai, neva girdėti pasakymai, spėjamos kieno nors mintys, galimi argumentai. Apskritai tai „monologiškas kalbėtojo pokalbis su pačiu savimi“ (Lausberg, 1996, 409–410).

Retorikos teorijoje skiriami du prozopopėjos dialogo tipai: pirma, tai ekstravertiškasis prozopopėjos dialogas, kai kalbėtojas, susitapatinęs su pramanytu asmeniu ar personifikuota būtybe, jų lūpomis prabyla į skaitytoją (tokia savarankiška kalba kalboje nukreipta į išorę):

Užgaudė varpas liepimu aiškiausiu,
Tarytum jisai žmogaus lūpas gavo:
Kelkite, kelkite, kelkite, kelkite... (eil. „Varpas“)

Antra, intravertiškasis prozopopėjos dialogas, kai koks nors fiktyvus, pramanytas, įsivaizduojamas ar realus asmuo kreipiasi į patį kalbėtoją.

Kada mane ištiko likims raudulingas,
Kada dvasią prislėgė nelaimių klampynė,
Rankas buvau nuleidęs... Tarei man: „*Tėvynė*
Žiūri į tave, kelkis – tu jai reikalingas!“ (eil. „Valerijai“)

– *Brol! skundais tik*, – mokslas atsako, –
Nenuvarysi dvasios sunkumą
Ir neišrausi dagių nuo tako.
Eik šen pas mane, rasi ramumą! (eil. „Artojaus skundas“)

Rodos, girdėjau Lietuvos balsą, sykiu apkaltinantį, sykiu ir atleidžiantį: *o tu, paklydėli, kur ik šiol buvai?* Paskui pasidarė man taip graudu, kad, apsikniaubęs ant stalo, apsiverčiau („Tėvynės varpai“).

Taigi prozopopėjos tipus lemia, koks jos santykis su kalbėtoju, iš kur ateina toji pramanyta kalba – iš išorės į patį kalbėtoją ar iš vidaus ji nukreipta į skaitytoją.

Kompozicinė forma gali būti visiškai išlaikyta kaip tikrojo dialogo. Svetima kalba įtraukiama su įprastu dialogams žodžiu *sako, atsako, sušuksite, atsakysiu, tarei man, užgaudė...*

Kai kalbama esamuoju laiku (*sako, atsako*), prozopopėja dar labiau priartinama prie dialogo, daro jį tikėtiną.

Tiriamas dialogas itin gyvina V. Kudirkos tekstus, dažniausiai atlieka iliustracinę ir estetinę funkcijas.

Referencija

Referencija – labiausiai nuo tiesioginio citavimo nutolusi intertekstualumo forma, reiškiamą tik vienu žodžiu ar žodžių junginiu, nenurodant jokio šaltinio. Dažniausiai tai tik tolimesnė aliuzija, kurią galima nujausti iš konteksto.

Tegul saulė Lietuvoj
Tamsumas prašalina,

Ir šviesa, ir tiesa
Mūs žingsnius telydi.

Šie „Tautiškos giesmės“ žodžiai yra Šventojo Rašto referencija. Asociacija aiški tik tokiam skaitytojui, kuris skaitęs šaltinį. Tai netiesioginė citatos nuoroda išmanančiam skaitytojui.

Palyginkime: „Kiekvienas nedorėlis neapkenčia šviesos ir neina į šviesą, kad jo darbai aikštėn neišeitų. **O kas vykdo tiesą, tas eina į šviesą...** (Jn 3, 20–21) Kas vaikščioja tamsoje, tas nežino, kur eina. Kol turite šviesą, tikėkite ją, kad taptumėte šviesos vaikai (Jn 12, 35–36).. Šviesos vaikai reiškiasi įvairiopa gerumu, teisumu ir tiesa (Ef 5,9). Jūs pažinsite tiesą, ir tiesa padarys jus laisvus“ (Jn 8, 32).

Himno eilutėse apie šviesą ir tiesą girdėti netolimas Šventojo Rašto atbalsis. Šviesos ilgesys, tiesos pergalė prieš tamsumas – tai ir Dievo liepiniai, girdimi „Tautiškoje giesmėje“, juk giesmė – ne daina, giesmėje apgiedami šventi tautai dalykai. Kas vaikščioja Dievo šviesoje, tie ir yra šviesos vaikai. Juk „Dievas yra šviesa ir jame nėra jokios tamsybės [...] O jei vaikščiojama šviesoje, kaip ir jis yra šviesoje, mes bendraujame vieni su kitais“ (Šv. Jn pirmas laiškas).

Kitame eilėraštyje „Labora“ girdime aliuziją į Mato evangeliją apie pasėlį, dirvą, šventą ugnį, šventą vaisių („Pasėlys geroje žemėje – tasai, kuris girdi ir supranta žodį, tas ir duoda derlių: kas šimteriopą, kas šešiasdešimteriopą...“):

Kol jaunas, o broli, sėk pasėlio grūdus
Ir dirvos ne'pleiski! Tuomet, kada jausi,
Kaip kūns ima stingti, dvasia jau susnūdus,
Vėlu juk prie darbo: nesėsi – nepjausi.

Kol dega krūtinėj šventa ugnis toji,
Kur traukia prie darbo ir duoda tiek vieko,
Jog menkas ir silpnas net milžinu stoji,
O, dirbk, idant neitų ugnis ta ant nieko!

Pats pavadinimas „Labora“, išvertus iš lotynų kalbos, reiškia „Dirbk“. Tai vienuolių benediktinų gyvenimo šūkiu, kuris visas skamba taip: *Ora et labora!* (Melskis ir dirbk!), sutrumpintas variantas. V. Kudirka, akcentavęs darbą, sėją, pjūtį, darbą tėvynei prilygino šventam darbui, todėl suprantama, kodėl jis iš viso imperatyvinio posakio pacitavo tik *labora*.

Gyvenimo knygą skaityk laps į lapą,
Nestodams, kad kartais, į tinginius kliuvs,
Tu nesupelytum ir neitum į kapą
Be likusio ženklo, kad žmogumi buvęs.

Gyvenimo knyga – V. Kudirkos mėgstama metafora taip pat aiškiai girdima ir perkelta iš Šventojo Rašto.

Tai krikščioniška nuostata, rodanti, kad žmogaus gyvenimo knygoje būna įrašyti jo darbai, ir tik žmogaus darbai rodo jo dorovinę vertę. Juk ir Šventajame Rašte pasakyta: „Ir buvo atskleistos knygos, buvo atversta dar viena, būtent gyvenimo knyga. Mirusieji buvo teisiami iš užrašų knygoje, pagal jų darbus“ (Fil 4,3).

Referencija V. Kudirkos raštuose atlieka stilistines motyvacijos, iliustracinę ir estetinę funkcijas.

Išvados

Vienas iš ryškiausių V. Kudirkos tekstų intertekstualumo požymių – tautosakos citatos, Šventojo rašto referencija, antikos autorių tekstų fragmentai, gausūs svetimos kalbos žodžiai ir pasakymai. Galima matyti skirtumą tarp tuo metu natūraliai autoriaus vartojamų barbarizmų ir sąmoningai įterptų kitos kalbos žodžių ar pasakymų (dažniausiai rusiškų ar lenkiškų), kurių

citavimo stilistinė funkcija – ironizuojant parodyti, kaip tas reiškinyt labai prigijęs, bet svetimas, nelietuviškas. Kur autorius norėjo pabrėžti tą svetimumą, priešišumą, ten ne šiaip vartojo, bet citavo rusiškus ar lenkiškus žodžius, rusiškas nelinksniuotas pavardes.

Tikslūs lotyniški ar prancūziški, vokiški posakiai atlieka kitokią – argumentacinę, motyvacijos ir dažnai – pavyzdžio funkciją.

Atnaujinęs kokį posakį ir pritaikę Lietuvos realijoms, autorius tekstą daro stilistiškai gyvą – patrauklų, šmaikštų, dažnai ironišką ar net sarkastišką. Taigi atnaujintoji frazeologija atlieka stilistines ironizavimo bei vertinimo funkcijas.

Šaltiniai

Vincas Kudirka. Poezija. Proza. Publicistika. Kaunas, Šviesa, 1990.

Vincas Kudirka. Raštai. I–II. Parengė Aldona Vaitiekūnienė. Vilnius: Vaga, 1989.

Literatūra

B a c h t i n M. M. 1976, Teorija problemy i pazmyšlenija, – Voprosy literatury, Moskva, Vyp. 10, 122–151.

B a c h t i n M. M., 1975, Voprosy literatury i estetiki, Moskva, Chudozestvennaja literatura.

B i t i n i e n ė A., 2005, Mokslinis stilius ir jo intertekstualumas, – Žmogus ir žodis, I, 68–72.

B i t i n i e n ė A., 1997, Funkciniai stiliai: sakinio ilgis ir struktūra, Vilnius, VPU leidykla.

K o ž e n i a u s k i e n ė R., 2001, Retorika: iškalbos stilistika, Vilnius, Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.

L a b u t i s V., 2002, Lietuvių kalbos sintaksė, Vilnius, Vilniaus universiteto leidykla.

L a u s b e r g H., 1990, Handbuch der literarischen Rhetorik, Eine Grundlegung der Literaturwissenschaft, 3 Auflage, Stuttgart: Franz Steiner Verlag.

L e o n a v i č i e n ė A., 2005, Lietuvių ir prancūzų politinės spaudos tekstų heterogeniškumas, Daktaro disertacija, Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, Kaunas.

M e l n i k o v a I., 2003, Intertekstualumas: teorija ir praktika. Vilnius, Vilniaus universiteto leidykla.

[1] *Vox populi, vox dei* (lot.) – Liaudies balsas – Dievo balsas.

[2] *Audiatur et altera pars* (lot.) – Tebūnie išklaudyta ir antroji pusė. Tokiu lotynišku pavadinimu buvo polemikos skyrius „Varpe“.

[3] *Finita la commedia* (pranc.) – *Baigta komedija (baigtas reikalas)*.

[4] *Chevalier charmant* (pranc.) – *žavus, malonus kavalierius*.

[5] Rus. – vardu, tėvavardžiu, pagal pareigas ir ordinus.

[6] Rus. – Jūsų Prakiltybe.

[7] Rus. ir pranc. – Žingine, damos, žingine.

[8] Rus. – Visiškas kvailys.

[9] Rus. įvykdė aukščiausią paliepiamą.

[11] Lenk.: Uždainuokime, ponai!

[11] Lenk.: Visiems žemaičiams, kurie da jaučiasi lenkais esą.

[12] *dictum acerbum* (lot.) – karti tiesa.

[13] *nobile verbum* (lot.) – garbės žodis.

[14] Tikslus polkos pavadinimas: „Per virvytę, per virvytę kiškis vijo voverytę“.

Lietuvis esu, ir visa, kas lietuviška, man nesvetima.

[15] Pranc. Ieškok moters.

[16] Pranc. Ieškok žydo.

[17] Iš lot. : Tempora mutantur et nos mutamur in illis – Keičiasi laikai, keičiamės ir mes kartu su jais. Makaroniškas lotyniško ir lietuviško teksto derinys: laikai mainosi ir margučiai su jais.

[18] Atėjo, pamatė, nugalėjo. Perdaryta iš lot. Cezario pasakymo: *Veni, vidi, vici* – atėjau, pamačiau, nugalėjau.

[19]: *Esu lietuvis, ir nieko, kas lietuviška, nelaikau sau svetima Iš Homo sum, homini nihil a me alienum puto. Esu žmogus, ir nieko, kas žmogiška, nelaikau sau svetima.*

[20] *Lituanus lituano lupus* (lot.) – lietuvis lietuviui vilkas (posakio *homo homini lupus* perdirbinys).

[21] *Delirium seinense* (lot.) – seiniškis pamišimas. iš: *delirium senense*, t.y. seno asmens psichikos būklė, kai jis realiai nesuvokia aplinkos. žr. p. Slav., p. 353.

[22] Lot.: Saldu už tėvynę mirti.

Regina Koženiauskiene
Vilniaus universitetas
Lietuvių kalbos katedra
Universiteto g. 5,
LT-01513 Vilnius
[regina.kozeniauskiene@flf.vu.lt]